

Ніна РАКОВСЬКА

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри світової літератури (2000–2021)
м. Одеса
svitova_literatura_onu@ukr.net

**МИТТЄВОСТІ, РОЗСИПАНІ У БУТТІ ФІЛФАКУ
(ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА
ЄВГЕНА МИХАЙЛОВИЧА ЧЕРНОІВАНЕНКА)**

Писати про вченого, разом з яким ти пройшов довгий життєвий шлях, завдання не з легких, тому обираю лише те, що запам'яталося найбільше. Як відомо, пам'ять вибіркова та примхлива. У ній завжди переплітаються значні й дуже незначні моменти...

Остання моя розмова з Євгеном Михайловичем була сповнена надій та планів на майбутнє. 24 листопада 2021 року я вітала Євгена Михайловича з Днем народження. Він не любив цей день, але з задоволенням відгукувався на розмову про університет і факультет, наукові ідеї та сподівання на їхнє втілення. Не судилося... Але назавжди у свідомості залишається масштаб його особистості як вченого, неординарність та неповторність його індивідуальності.

Євген Михайлович назавжди пов'язав життя з університетом. Саме тут формувався спосіб його життя та спосіб мислення. Зараз переді мною немає всіх наукових праць Євгена Михайловича, але кожна з них свідчить про талант і чесність дослідника. Найвищий інтелект та інтелігентність – лише одні з багатьох рис, властивих йому як особистості. Філолог, естет, філософ, що глибоко пізнає світову культуру, він безпосередньо пов'язував розуміння загального з поглибленим осмисленням людини, і в цьому аспекті був і психологом, що виявлялося в його спілкуванні зі студентами та колегами. Культурний контекст Євгеном Михайловичем був ґрунтовно осмислений і відчувався у будь-якому усному чи письмовому варіанті.

Неординарність мислення Євгена Михайловича була помітна вже в студентські роки. Він був талановитим організатором шоу-проектів чи, точніше, всіх сценаріїв підготовки до різноманітних конкурсів, ювілеїв, а особливо до Дня філолога. Мені доводилося бути присутньою на репетиціях (такий був обов'язок молодих викладачів) майбутнього концерту. Присутні на таких заходах з захопленням сприймали його сценарні тексти, сповнені гумору й тонкої іронії. На концертах, присвячених Дню філолога, зал завжди був переповнений і «вибухав» оплесками. Протягом концерту Євген Михайлович був зосереджений і водночас підтримував нас, оскільки ми були занепокоєні, як би чого не сталося. Нас могли «хвалити» або «ляяти», було по-всякому, але Євген Михайлович завжди все сприймав спокійно, урівноважено, що передавалося і нам.

Так поступово створювалося наше веселе братство: Ігор Шевченко, Олександр Поповиченко, Володимир Панченко, Діна Семенівна Чернявська, Євген Михайлович та я.

Минав час, і я все частіше зустрічалася з Євгеном Михайловичем на заняттях. Коли я була аспіранткою, мені доводилося вести практичні заняття на курсі Євгена Михайловича. В аудиторії виявлялися інші риси Євгена Михайловича: цікавість та допитливість, коректність та стриманість. Ніколи під час занять він не запитував мене, розуміючи, що молодий викладач може розгубитися. Розмова наша починалася пізніше, у коридорах факультету. Суть питань Євгена Михайловича свідчила про його прагнення глибше пізнати ті таємниці тексту, які роблять його неповторним. Особливо цікавило студента Черновіваненка співвідношення тексту та підтексту (іронічна інтонація, іронічний діалог тощо). Я відверто дивувалася його ерудиції й глибині запитань. Євген Михайлович «змушував» мене перечитувати тексти, проникаючи не стільки у сюжет, скільки саме у суть поезики. Згодом я багато чого навчилася у професора А. О. Слюсаря, якого Євген Михайлович шанував і називав Вчителем. Випускна робота Євгена Михайловича ґрунтувалася на компаративному аналізі, незважаючи на те, що про компаративістику в ті роки мало хто знав. Дипломне дослідження «Чапек і Достоевський» було ретельно продумане. Зрозуміло, що тоді Євген Михайлович прагнув засвоїти рівень різних методик, що уможлиблюють виявлення загального й зіставлення індивідуального у різних типах культур.

Протягом усього наукового шляху Євген Михайлович був ґрунтовним та систематичним у своїх наукових пошуках, що й визначило неординарність його першої книги «Літературний процес в історико-культурному контексті». Системність і цілісність виявилися й на рівні структури книжки, й на рівні полеміки, й у чіткому розумінні того, що літературний процес слід осмислювати лише у історичному та культурному контексті. Було зрозуміло, що безліч засвоєних ним праць у галузі історії, філософії, естетики дозволяли розширити багатоаспектність самого поняття «літературний процес».

Книга Євгена Михайловича викликала неоднозначну реакцію у професорському колі. На науковому семінарі його критикували за методологію, принципово інше розуміння історизму, і, зокрема, історії різних культур як слов'янських, так і європейських. Саме у цій книзі значимість України та її місця у світовому масштабі стала абсолютно новою для розуміння складних процесів розвитку слов'янських культур. Пізніше стало зрозуміло, що своїми судженнями Євген Михайлович набагато випереджав час. Очевидним це стало вже у двотисячні роки. Зауважу, що після видання книги, у мене виникало багато запитань. Саме тоді й почалися наші бесіди-діалоги; вірність їм ми зберегли до кінця... Це були найкращі часи наших колегіальних стосунків. Нас поєднував інтерес до філософської думки. Ми багато дискутували, ставлячись з повагою один до одного у своїх міні-дебатах.

Минали роки. Євген Михайлович довго працював у приймальній комісії, але й тоді ми не втратили зв'язок, що існує між нами як колегами, що займаються теорією та історією літературознавства. Докторську дисертацію Євгена Михайловича ми обговорювали на спільному засіданні кафедр (теорії та історії літератури). Наша кафедра підтримала концепцію Євгена Михайловича. Він завжди виступав на конференціях, які організувала наша кафедра, публікувався у збірниках... На одній із останніх конференцій я почула нову концепцію творчості Чапека у контексті поглядів вченого на події, що відбуваються в Україні. Було зрозуміло, повторююся, що Євген Михайлович, як і раніше, набагато випереджає час і відкрито, іноді різко й жорстко, пояснює свою позицію, особливо про роль української культури у сучасній гуманітаристиці та соціоісторичних змінах. Свої ідеї Євген Михайлович завжди обстоював і ніколи їм не зраджував. Дехто вважав його консерватором. Водночас Євгену Михайловичу було притаманне динамічне розуміння спілкування з культурою минулого як творчого діалогу, тлумачень, що сприяють осмисленню перехідних етапів літературного процесу, його руху та розвитку. Сформульовані вченим запитання та напружені пошуки відповідей підпорядковувалися завданням об'єктивного наукового пошуку. Це було очевидно для нас, читачів, введених автором у суть матеріалу, в аналіз джерел, орієнтування на повільне й ретельне прочитання.

Так, справді, епоха Середньовіччя, Ренесансу, XIX століття були сприйняті ним як найбільш значущі у літературному процесі. Кінець XX – початок XXI століть він розумів як рух до кінця високого рівня культури, але знав цей період досконало. Якось у розмові я з деякою легковажністю сказала, що поезія Зінаїди Гіппіус, на мій погляд, поверхнева. Зізнаюся, що була під впливом концепції Ак. Волинського. Несподівано я почула жорстку відповідь Євгена Михайловича. «А чи знаєте Ви, – запитав він мене, – її спогади, епістолярій, останні збірки?». І відразу почав декламувати вірші Зінаїди Гіппіус. Я слухала, затамувавши подих, адже знала, що кумиром Євгена Михайловича був Тютчев. І раптом – «модерністка» Зінаїда Гіппіус. Ось де ширина мислення, почуття поетичного стилю! Тож попросила у нього збірку поетеси і знову занурилася в текст.

Плинув час... Євген Михайлович був уже доктором наук, професором, деканом факультету. Все стало непросто. Тепер уже наші розмови були не лише про культуру, а й про факультетські, кафедральні справи... В університеті, який ми з ним так любили, вважали нашим Домом, наставляли інші часи. Постійно в коридорах звучало грізне слово «скорочення»... Поступово позначався стан прірви, в яку нам не можна було впасти. Євген Михайлович ставав похмурим, іронія змінювалася сарказмом... Мені дуже хотілося підтримати його і словом, і ділом, але не завжди вдавалося. При цьому наші особисті стосунки були бездоганними.

Поява другої книги Євгена Михайловича не була для мене несподіваною. Я знала, що він пише щось для себе дуже важливе. Бесіди, що тривали, все

більше були не про літературу, а про філософію життя. У цей період ми багато згадували наше спільне минуле, наших вчителів, майбутнє було розпливчате та туманне.

Євген Михайлович мріяв про творчу, особистісну роботу вдома, у кабінеті. На жаль, його задум здійснився, коли він захворів. Незважаючи на це, він знайшов можливість подарувати мені та моїй доньці книгу «Логіка людського буття» у мій день народження, за що я щиро вдячна. Багато чого в книзі було мені знайоме, але багато чого було відкриттям: особливо роздуми про віру, відхід людини в інші світи, філософські ідеї буддизму тощо. Про цю книгу ми ще встигли поговорити в телефонних, зазвичай дуже довгих розмовах. Здавалося, що попереду ще безліч розмов, але життя склалося інакше...

І сьогодні, в часи жакхливих катастроф, що обпалюють душу, мені не вистаєє розмов з Євгеном Михайловичем, з особистістю, що приголомшує своєю мудрістю.